

SPODNJA HAJDINA, PARCELA 1076/2

J. Šašel

Del zanimivih antičnih gradenj, ki jih je srečno naključje odkrilo poleti 1951 v Spodnji Hajdini, je bilo mogoče znanstveno le do polovice obdelati. Nova odkritja so prišla na dan pri izkopavanju kletnega prostora za hišo na parceli 1076/2, katere lega je razvidna z risbe 4/5. Na načrtu Detailplan von Poetovio v delu Klemenc-Saria, *Archaeologische Karte von Jugoslawien. Blatt Ptuj* (Zagreb 1936) leži točka pri številki 93, ravno v kotu med obema cestama.*

Profili (danes v arhivu Sekcije za arheologijo pri SAZU) vseh štirih sten izkopane kletne jame za poslopje so razmeroma jasni in potrebujejo le malo besedi.

Kot kaže sloj 1 (risba 1), ki obsega današnjo površino, rušo, humuzno plast in zasipni material z najdbami nove dobe, so teren prekopavali že neznani kopači (izkopavanja W. Schmida, ČZN XXX, Maribor 1935, 129 s., se ga niso dotaknila). Razkopavanja seveda niso bila znanstvena, segla niso niti do arheološke plasti, niti se niso menila za organsko rast plasti, ki so jih mnogokje žal precej razrila. Zato je pogled v kasnoantične sloje na tem prostoru skrajno fragmentaren.

Kletni izkop je v celoti dosegel dravski prod in prodec (sloj 5); takoj na njem leži prva kulturna plast z ostanki tvarne kulture.

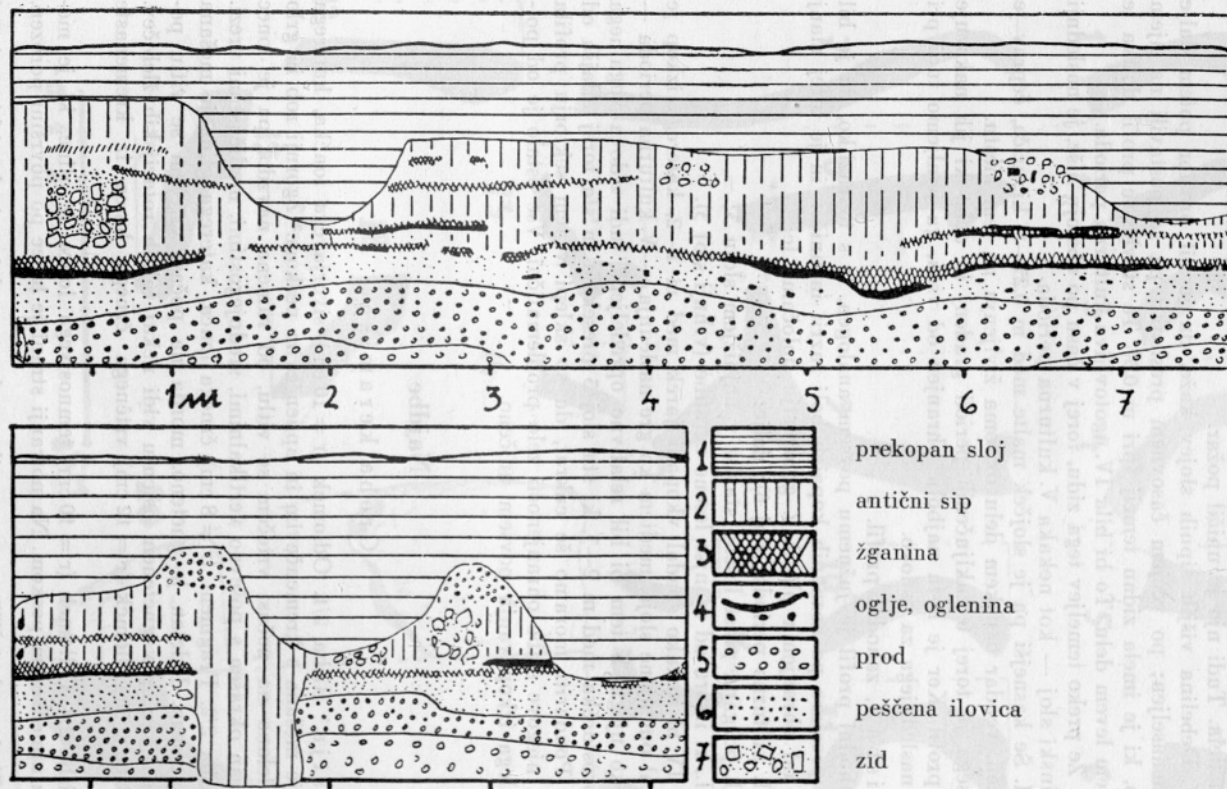
Risba 1, profil južne stene.

I. Na sterilnem sloju (5) se razprostira plast (6), ki z ostanki oglja in najdb (risba 4/1) izpričuje človekovo navzočnost.

II. Nad drobnimi vmesnimi pasovi, ki pričajo o nekih delih in eventualnih adaptacijah za določene in trenutno neugotovljene namene, leže — kot II. kulturna perioda — zgorele ruševine večinoma lesenega in z ilovico ometanega poslopja (najnižji sloj 3). V ruševinskem sipu nad tem pasom (sloj 2) je ležalo precej fragmentov grobe provincialne keramike (risba 2/1 do 20; risba 3/16, 17; risba 4/4) in drugih predmetov (med njimi tudi kalup za ulivanje fibul), na tlaku zgorele hiše pa novec divus Augustus, kovan pod Tiberijem.

III. Verjetno kmalu — kot moremo sklepati iz tenkega sloja planiranih ruševin in pogorelin ter tudi po tem, da prsteni sloji ne pridejo prav do

* Za vse podatke se zahvaljujem I. Gojkoviču, preparatorju Mestnega muzeja v Ptuju, ki ima glavno zaslugo, da je bilo pridobljenega čim več.



Risba 1. Plasti južne (zgoraj) in zahodne (spodaj) stene na parceli 1076/2, kat. obč. Sp. Hajdina

izraza — je sledila nad staro nova, slabša gradnja (srednji sloj 3) v istem načinu dela. Tudi njo je uničil požar.

IV. Debelina višjih sipnih slojev kaže, da je bil prostor potem dalje časa nenaseljen; po večjem časovnem presledku pa so postavili na njem stavbo, ki je imela zidan temelj (pri m 0,5). Te stavbe se profil dotika le v svojem levem delu. To bi bila IV. ugotovljiva kulturna perioda.

V. Že preko temeljev tega zidu, torej v času po obstoju hiše, je naslednji ožganinski sloj — kot nekaka V. kulturna perioda.

VI. Se kasnejši pa je slojček malte med m 0,25—1, ki priča, čeprav je neznan, vendar o nekem delu oziroma življenju na tem mestu.

Vsega je torej 6 zaključenih period gradenj in dela, ki jih nakazuje južni profil. Ker je le-ta najbolj ohranjen od vseh, ga jemljemo tudi pri opisu naslednjega za osnovo.

Risba 1, zahodni profil.

Zahodni profil je južnemu povsem analogen, le s to razliko, da je bil ta del prostora po neznanih kopačih bolj razrit in uničen in je torej manj ostalo od ohranjenih plasti. Z gotovostjo določamo le:

I. kulturno periodo (sloj 6); dalje:

II. požgana plast lesene stavbe v najnižjem sloju 3;

III., ki izvira od manjše lesene zgradbe (vrhnji sloj 3).

K IV. bi nekako spadal vkopani jarek med m 1—2, katerega izkop je presekao omenjene sloje, medtem ko gre naslednja — V. kulturna perioda — še preko njega. S tem bi bil relativno opredeljena tudi zidova vogalnega dela prostorčka med m 2—3, ki sta sloj 3 presekala in sta torej mlajša od njega. Poudariti moramo še enkrat, da so sklepi v tem sektorju profila zaradi njegove slabe ohranjenosti zelo problematični. Vse ostalo je od polpreteklega izkopavanja povsem uničeno.

Najdbe

Groba keramika

Ustja.¹ Risba 2/1. Odlomek ($r = 10$ cm) sivorjavega lončka, katerega glina je mešana s kremenčevim in apnenčevim peskom.² Zgornji rob in grlo sta izdelana na počasi vrtečem se vitlu, od ramena navzdol pa je lonec gneten in okrašen s poševno vertikalnimi, srednjegostimi, metličastimi vrezi.

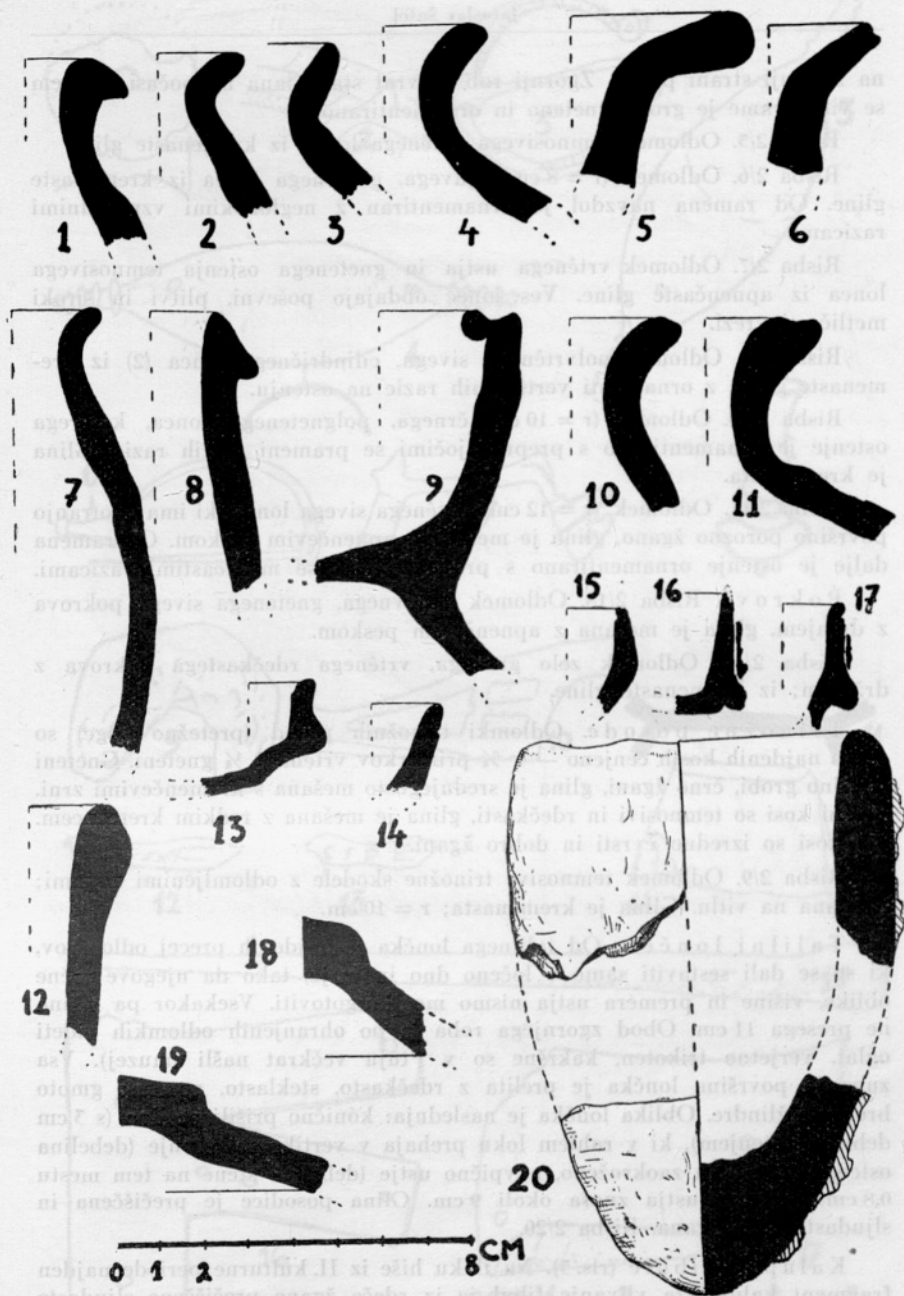
Risba 2/2. Fragment ($r = 8$ cm) črnega lonca, katerega glina je mešana s kremenecem. Izdelan je gneteno, morda na počasi vrtečem se vitlu popravljen, ker se v gnetenem ostenju vidi nekaj rahlih rotacijskih žlebičev.

Risba 2/3. Odlomek ($r = 12$ cm) vrténega črnega lonca iz kremenaste gline.

Risba 2/4. Odlomek ($r = 10$ cm) temnosivega lonca iz gline, ki je mešana z apnenčevim peskom. Na notranji strani je lonec po površini porozen,

¹ Glede nahajališča posameznih predmetov glej opis k risbi 1, južni profil. Vsi ostali predmeti so iz sipa.

² r = polmer ustja posode.



Risba 2. Keramični fragmenti

na zunanji strani pa ne. Zgornji rob in vrat sta delana na počasi vrtečem se vitlu, rame je grobo gneteno in ornamentirano.

Risba 2/5. Odlomek temnosivega vrténega lonca iz kremenaste gline.

Risba 2/6. Odlomek ($r = 8$ cm) rjavega, gnetenega lonca iz kremenaste gline. Od ramena navzdol je ornamentiran z neglobokimi vzporednimi razicami.

Risba 2/7. Odlomek vrténega ustja in gnetenega ostenja temnosivega lonca iz apnenčaste gline. Ves lonec obdajajo poševni, plitvi in široki metličasti vrezi.

Risba 2/8. Odlomek polvrténega sivega, cilindričnega lonca (2) iz kremenaste gline, z ornamentami vertikalnih razic na ostenju.

Risba 2/10. Odlomek ($r = 10$ cm) črnega, polgnetenega lonca, katerega ostenje je ornamentirano s prepredajočimi se prameni gostih razic. Glina je kremenasta.

Risba 2/11. Odlomek ($r = 12$ cm) vrténega sivega lonca, ki ima znotranjo površino porozno žgano, glina je mešana z apnenčevim peskom. Od ramena dalje je ostenje ornamentirano s prepletajočimi se metličastimi razicami.

Pokrovi. Risba 2/18. Odlomek masivnega, gnetenega sivega pokrova z držajem, glina je mešana z apnenčevim peskom.

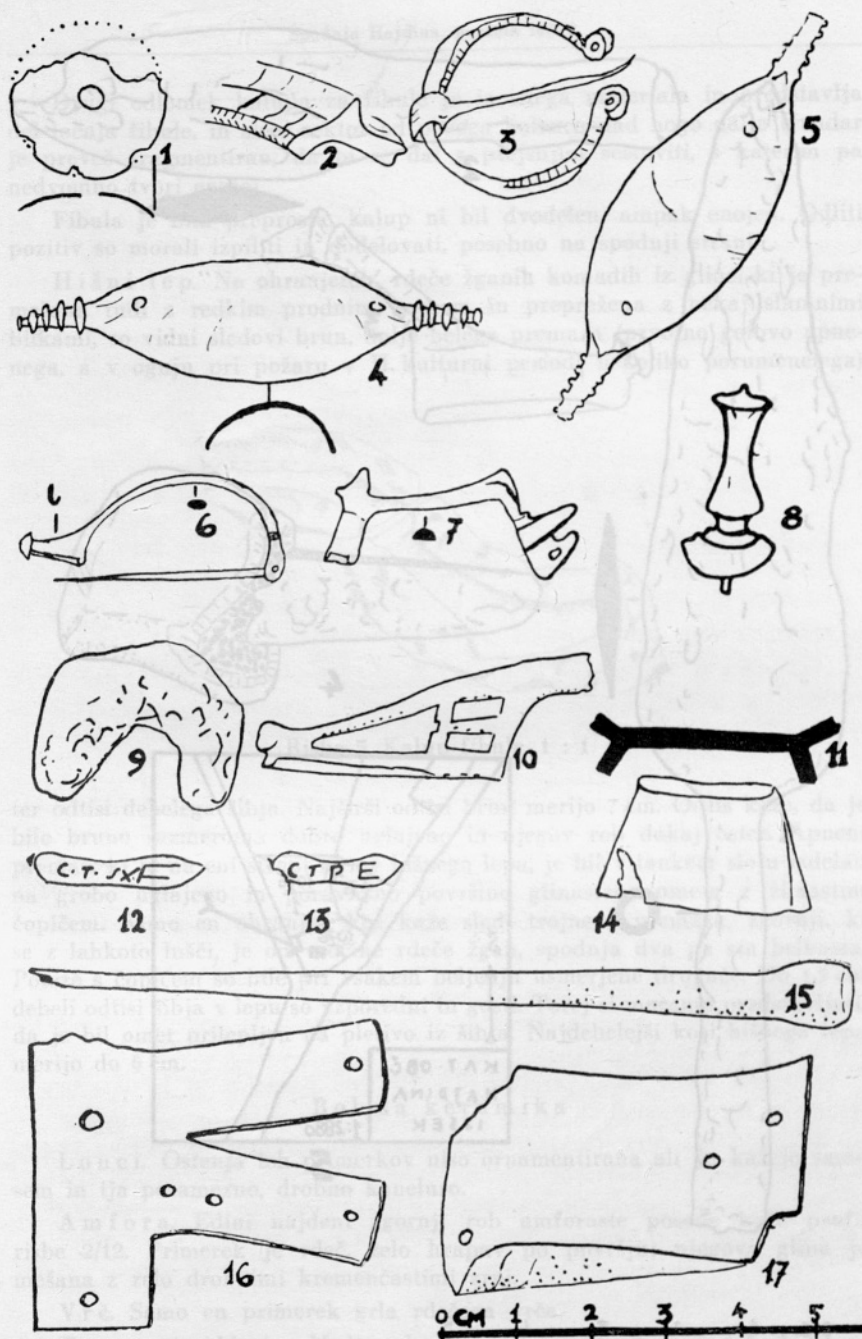
Risba 2/19. Odlomek zelo grobega, vrténega rdečkastega pokrova z držajem; iz kremenaste gline.

Trinožne posode. Odlomki trinožnih posod (pretežno noge) so — po najdenih kosih cenjeno — v $\frac{3}{4}$ primerkov vrténi, v $\frac{1}{4}$ gneteni. Gneteni so silno grobi, črno žgani, glina je srednjegosto mešana s kremenčevimi zrni. Vrténi kosi so temnosivi in rdečkasti, glina je mešana z redkim kremencem. Vsi kosi so izredno čvrsti in dobro žgani.

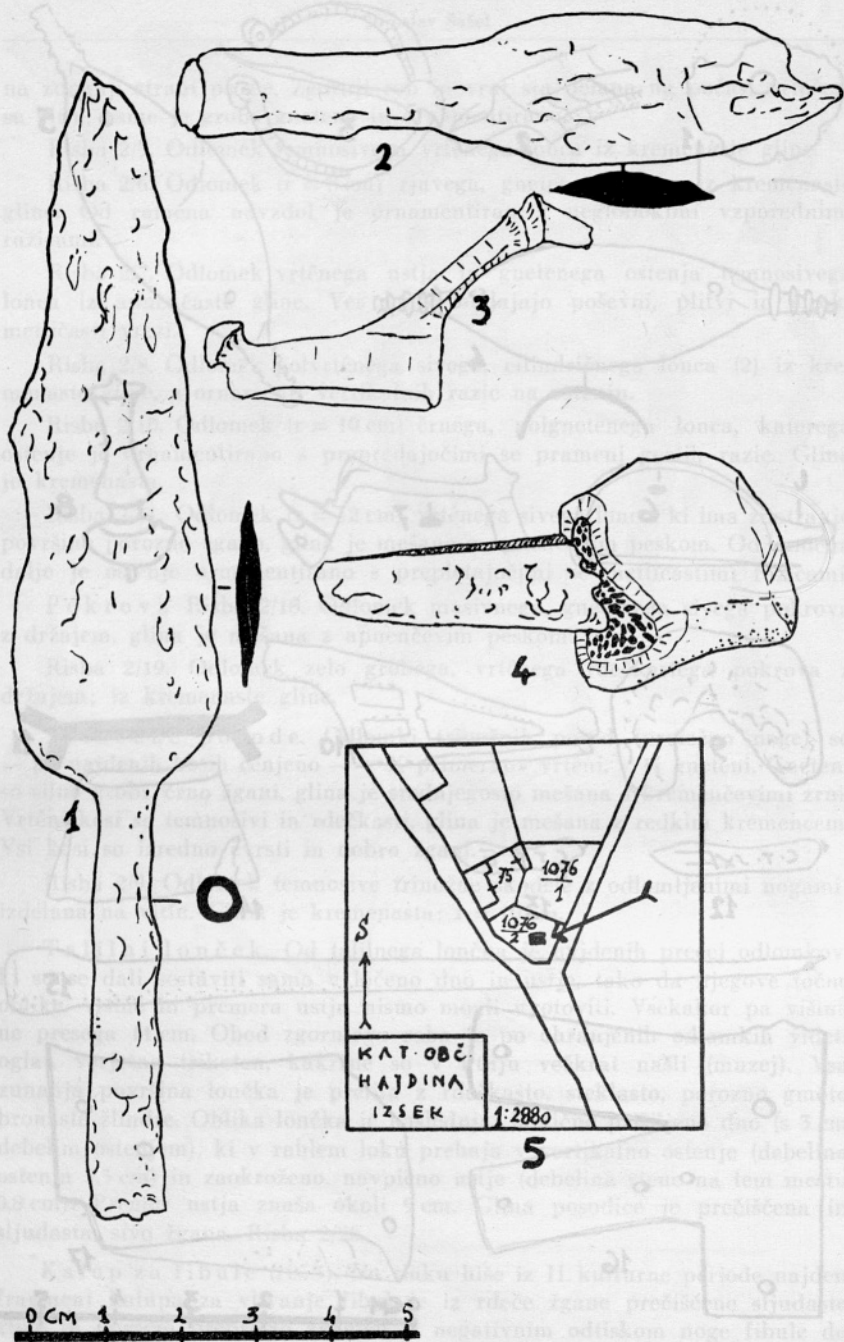
Risba 2/9. Odlomek temnosive trinožne skodele z odlomljenimi nogami; izdelana na vitlu. Glina je kremenasta; $r = 10$ cm.

Talilni lonček. Od talilnega lončka je najdenih precej odlomkov, ki so se dali sestaviti samo v ločeno dno in ustje, tako da njegove točne oblike, višine in premera ustja nismo mogli ugotoviti. Vsekakor pa višina ne presega 11 cm. Obod zgornjega roba je po ohranjenih odlomkih videti oglat, verjetno trikoten, kakršne so v Ptujju večkrat našli (muzej). Vsa zunanja površina lončka je prelita z rdečkasto, steklasto, porozno gmoto bronaste žindre. Oblika lončka je naslednja: kónično prišiljeno dno (s 3 cm debelim ostenjem), ki v rahlem loku prehaja v vertikalno ostenje (debelina ostenja 1,3 cm) in zaokroženo, navpično ustje (debelina stene na tem mestu 0,8 cm). Premer ustja znaša okoli 9 cm. Glina posodice je prečiščena in sljudasta, sivo žgana. Risba 2/20.

Kalup za fibule (ris. 5). Na tlaku hiše iz II. kulturne periode najden fragment kalupa za vlivanje fibul je iz rdeče žgane prečiščene sljudaste gline in povsem preprosto zgneten, z negativnim odtiskom noge fibule do prvega kolena. Dolžina ohranjenega negativja je 3,2 cm, dolžina celotnega fragmenta kalupa je 4 cm; debelina pa 2 cm.



Risba 3. Najdbe v sipu. Št. 1—8, 10, 14, 16, 18: bron; št. 9: železo; št. 11, 13: terra sigillata; št. 15: kost



Risba 4. Najdbe. Katastrski izris

Drugi odlomek kalupa za fibule je iz istega materiala in predstavlja del ločnja fibule, in sicer sektor od prvega kolenca nad nogo dalje (vendar je preveč fragmentiran, da bi se dal s prejšnjim sestaviti, s katerim pa nedvomno tvori enoto).

Fibula je bila preprosta, kalup ni bil dvodelen, ampak enojen. Odliti pozitiv so morali izpiliti in dodelovati, posebno na spodnji strani.

Hišni lep. Na ohranjenih, rdeče žganih komadih iz gline, ki je premešana tudi z redkim prodnim peskom in preprežena z nekaj slamnimi bilkami, so vidni sledovi brun, dalje belega premaza (prvotno gotovo apnega, a v ognju pri požaru v II. kulturni periodi nekoliko porumenelega)



Risba 5. Kalup fibule. 1 : 1

ter odtisi debelega šibja. Najširši odtisi brun merijo 7 cm. Odtis kaže, da je bilo bruno razmeroma dobro uglajeno in njegov rob dokaj oster. Apneni premaz, ki je na eni strani kosov hišnega lepa, je bil v tankem sloju izdelan na grobo uglajeno in poravnano površino glinastega ometa z žimastim čopičem. Samo en ohranjen kos kaže sledi trojnega premaza, zgornji, ki se z lahkoto lušči, je od vročine rdeče žgan, spodnja dva pa sta belkasta. Poteze s čopičem so bile pri vsakem beljenju usmerjene drugače. Do 1,5 cm debeli odtisi šibja v lepu so vzporedni in gosti. Torej si moramo predstavljati, da je bil omet prilepljen na pletivo iz šibja. Najdebelejši kosi hišnega lepa merijo do 6 cm.

Boljša keramika

Lonci. Ostenja teh primerkov niso ornamentirana ali pa kažejo samo sem in tja posamezno, drobno kaneluro.

Amfora. Edini najdeni zgornji rob amforaste posode kaže profil risbe 2/12. Primerek je rdeč, zelo hrapav po površju; njegova glina je mešana z zelo drobnimi kremenčastimi zrnji.

Vrč. Samo en primerek grla rdečega vrča.

Terra sigillata. Medtem ko sta doslej opisanih in podobnih kosov dve tretjini, je najdenih koščkov terre sigillate ena tretjina (od 3 do 13 različnih posod). Nekaj primerkov robov skodelic iz terre sigillate kaže

risba 9/13—17. Ohranjeni odlomki njih stojnih ploskev imajo tako imenovano prstenasto nogo. Izdelava je odlična. Niti enega odlomka ni imitirane terre sigillate, vse je dobra uvožena kvaliteta (prim. W. Schmid, ČZN XXX, Maribor 1935, 132).

Na odlomku oboda risbe 2/16 je aplicirana maska; na risbi 2/17 pa trolistna (lilijasta) rozeta (prim. W. Schmid, l. c., ter sl. 14—17). Ostali odlomki niso ornamentirani.

Analogne oblike prišteva M. Abramič, Ptuj (1924), sl. 41 na str. 97 k ital-skemu uvoznemu blagu iz 1. stoletja po n. š., ki je v Ptuj pogostno; podobne kose je našel tudi W. Schmid pri izkopavanjih na Spodnji Hajdini (l. c. ter sl. 14—17).

Risba 3/11, 12. Odlomek spodnjega dela posodice iz terre sigillate na prstanasti nogi; na znotranji strani planta pedis: C. T. SXF. Debelina stene 3 mm. Žig je v Ptuj pogost, navaja ga Abramič, l. c., in ga šteje v 1. stoletje po n. š.

Risba 3/13. Odlomek posodice iz terre sigillate s planto pedis: CTPE, ki doslej iz Ptuja še ni znana. Debelina stene 2,5 mm.

Terra nigra. Odlomki treh različnih komadov ostenja iz terre nigre so ornamentirani samo s pasovi kratkih ubodov.

Oljenka. Od oljenke je najden le en sam, neznatn košček rjavkaste barve.

Ostale najdbe stvarne kulture

Bron. Risba 4/3. Del fibule (noga, ležišče igle in polovica locnja): cf. J. Klemenc, Ptujski grad v kasni antiki (Ljubljana 1950), sl. 31/1. Prva polovica 1. stoletja po n. š.

Železo. V koščen držaj vdeleno dletasto, železno rezilce; risba 4/4.

Steklo. Odlomek kónično prevrtanega melonastega biserčka iz zelenkaste steklene mase; premer 1,5 cm.

Balzamarij brez zgornjega roba, iz zelenkastega stekla.

Odlomek ustja zelenkastorumene čašaste posode, ki ima pod robom tri (ozko-široko-ozko) kanelure.

Odlomek stene tanke, svetlomodre steklene posodice, ki je okrašena z belimi in rdečimi madeži.

Kost. Risba 3/15. Odlomljena koščena igla. Ohranjena dolžina 11 cm, največja debelina 0,5 cm.

Kamen. V sipu je bilo najdenih tudi več odlomkov nazobčanega dela arhitrava; vsi so iz apnenca barbara.

Novci. Velik bronast kos divus Augustus, kovan pod Tiberijem; najden na tlaku II. kulturne periode. (Izgubljen.)

Bronast Vespazijanov novc; Coh (ed. 1), p. 241, nr. 291.

Bronast novc Licin. fil. Ptuj, muzej, inv. št. 3301.

Bronast komad Konstantija II. Ptuj, muzej, inv. št. 3294.

ZUSAMMENFASSUNG

Spodnja Hajdina, Parz. Nr. 1076/2

Ein glücklicher Zufall verhalf bei den Grabungsarbeiten für die Kellerräume des Wohnhauses auf der Parzelle 1076/2 in Sp. Hajdina (Zeichn. 11/5; Klemenc-Saria, Archäol. Karte v. Jugosl., Blatt Ptuj, Detailplan von Poetovio bei Nr. 95) zur Aufdeckung einer Bautätigkeit, die noch in die Zeit Poetovios fällt.

Aus den Profilen (Zeichn. 1) ist ersichtlich, dass der antike Bau, der in der II. Kulturperiode (die zu unterst gelegene Schicht 3) sowohl starke Brandspuren als auch gebrannten Hüttenlehm zurückliess, den ganzen Kellerraum einnahm. Der Lehm Boden des ausgegrabenen Teiles der Behausung war gestampft. Zufällig wurden auch 3 Pfostenlöcher mit 12–20 cm Dm. entdeckt, die gewiss von den eingetriebenen Pfählen der Wand oder für den Dachstuhl stammen und von denen unzweifelhaft noch mehrere vorhanden waren.

Die Funde und Profile zeigen also, dass diesen Platz ein grösserer Bau einnahm, welcher mit sandigem Lehm beworfen war. Gefunden wurden aber auch mehrere Stücke von Wandbewurf, geglättet und mehrmals mit Kalk überzogen.

Der Bau wäre auf Grund der Funde in die Frühzeit des 1. Jh. n. Chr. zu setzen, womit auch die chronologische Einreihung der ältesten von W. Schmid ausgegrabenen Bauten auf den Nachbarparzellen zusammenfällt, die nicht nur analoge keramische Stücke erbrachten, sondern auch selbst analog gebaut sind (Časopis za zgodovino in narodopisje XXX, Maribor 1935, 131 s.). Besonders aber unterstreicht die Genauigkeit der angegebenen Datierung ein Divus Augustus-As, der auf dem gestampften Lehm Boden unter Verkohlungen des Gebäudes gefunden wurde. So können wir nicht zu sehr fehlgehen mit der Meinung, dass die Behausung in der Mitte des 1. Jh. oder nur wenig später vom Brande vernichtet wurde.

Weil in der Schuttschicht dieses Baues Bruchstücke von wenigstens 2 kleinen Schmelztiegeln lagen (Zeichn. 2/20) in denen Kupfer geschmolzen wurde; weil daselbst auch ein Stück Eisenschlacke lag und weil auch 2 Fragmente eines Tonmodells für den Guss eines Frühtypus der Fibel gefunden wurden — dürfen wir hier eine Handwerkswerkstatt zur Erzbearbeitung annehmen.

Das Beschriebene umfasst die II. Kulturperiode. Wie die Profile zeigen (Zeichn. 1), liegen die Reste der I. (Schicht 6) unter dem südlichen Teile des Baues aus der II. Kulturperiode. Die Funde sind spärlich, vor allem Kohlenstückchen und eine eiserne Lanzenspitze mit Dorn und langem breitem Blatte (Zeichn. 4/1). Der ausgegrabene Teil der Parzelle weist also vor der II. Kulturperiode keine Wohnspuren auf, obgleich er besiedelt war.

Falls wir berechtigt sind zu supponieren, dass der Bau der II. Kulturperiode wenigstens 30 Jahre gestanden hätte, fiel sein Anfang in die Augustus- oder Tiberius-Zeit. Die Verbindungen der ersten zwei Kulturperioden sind eng, wie aus dem Südprofil ersichtlich (Zeichn. 1); wahrscheinlich auch zeitlich nahe. Demnach kämen die Kohlenstückchen und die eiserne Lanzenspitze aus der I. Kulturperiode spätestens in die augusteische Zeit.

Nach einem kürzeren Intervall folgte der II. eine III. Kulturperiode, nämlich zwei ähnliche mit Lehm beworfene Bauten. Einzelheiten für diese wurden keine erworben, auch keine Reste der Materialkultur gefunden.

Die späteren Ereignisse auf diesem Platz sind wir leider nicht in der Lage zu verfolgen, da die oberen Schichten schon vorher einmal durchwühlt wurden.

Die eben beschriebenen Funde übermitteln uns zwar einen fragmentaren, doch interessanten Einblick ins Leben und die Besiedlung von Sp. Hajdina in der antiken Zeit. Die frühesten Funde reichen in die augusteische Epoche, dass heisst in den Anfang der römischen Besetzung dieser Gegenden. An vorgeschichtlichen Funden ist bisher an dieser Stelle zwar nichts zu verzeichnen, obwohl solche schon aus der nächsten Umgebung bekannt sind.